

Спеціалізованій вченій раді ДФ 35.154.001
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ВІДГУК
офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Сідельникової Лариси Петрівни
на дисертаційну роботу Кльоби Тараса Львовича
«Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку
регіонів України», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» обумовлена поглибленням кризових явищ на сучасному етапі трансформаційних змін в Україні, поширенням глобалізаційних процесів у сфері економіки та фінансів, а також стрімким розповсюдженням пандемії COVID-19, яка змусила світову спільноту переглянути не тільки власні прогнози розвитку, фінансову, соціально-економічну політику тощо, а й змінити підходи до формування пріоритетів довгострокового зростання. Наша держава не стала виключенням. Наразі в Україні спостерігаються негативні процеси щодо порушення фінансової стійкості регіональних економічних систем та поглиблення диспропорцій за фінансово-економічними показниками. Нові виклики та низка проблем як соціально-економічного, так і фінансового характеру гальмують досягнення стійких темпів, економічного зростання та збалансованого розвитку регіонів.

Вищенаведене зумовлює необхідність пошуку дієвих інструментів регулювання фінансових дисбалансів регіонів і а ефективних засобів впливу на параметри диспропорцій. З огляду на зазначене, актуальність теми дослідження Кльоби Тараса Львовича, присвяченого розв'язанню цієї важливої наукової та прикладної проблеми, не підлягає сумніву.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація пов'язана з тематикою наукових досліджень, що виконувалися у відділі регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», а саме: «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493) і «Управління активами територіальних громад» (номер державної реєстрації 0011U100197), в межах яких автор на основі запропонованого методичного підходу провів оцінювання бюджетних дисбалансів в економіці Карпатського регіону, визначив причини їх виникнення та обґрунтував наслідки для розвитку, а також розкрив специфіку управління майном комунальної власності ОТГ та запропонував напрями вдосконалення регуляторних процедур. Теоретичне обґрунтування фінансових чинників економічного зростання регіонів та загроз формуванню їхньої бюджетної безпеки використані під час виконання гранту НФДУ «Підтримка досліджень провідних і молодих вчених» за проектом «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів і територіальних громад на засадах поведінкової економіки» (номер державної реєстрації 0120U104888).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дослідження

Ступінь обґрунтованості, цілісності та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, розроблених здобувачем, не викликає сумнівів. Ознайомлення із змістовним наповненням дисертаційної роботи Кльоби Тараса Львовича дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, що представлено в ній, характеризуються повнотою дослідження, послідовною та логічною структурною побудовою.

Мета дослідження, яка полягає в поглибленні теоретико-методичних засад та розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментарію регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого

розвитку регіонів України, відповідає задекларованій темі, а визначені наукові завдання логічно підпорядковані меті, що дозволило дисертанту отримати наукові положення, винесені на захист.

В процесі дослідження автор використав широку інформаційну базу: статистичні матеріали, інформаційні звіти вітчизняних міністерств і відомств, статистичні публікації іноземних установ та організацій, в тому числі міжнародних фінансових організацій, органів влади, законодавчі і нормативно-правові акти, міжнародні та вітчизняні періодичні видання, наукові збірники, монографії та інші наукові праці, що стосуються обраної тематики дослідження.

Обґрунтованість отриманих результатів та їх достовірність забезпечено застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів пізнання (теоретичного узагальнення, порівняння, систематизації та формалізації, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, економіко-математичного моделювання та графічної інтерпретації, статистичного та інтегрального аналізу, структурно-функціонального порівняння, кореляційно-регресійного аналізу, ситуаційного моделювання, наукової абстракції). Апробація результатів є достатньою, про що свідчить перелік наукових праць здобувача та їх представлення на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікації в наукових фахових виданнях України та закордонних виданнях.

З огляду на вищевикладене, зміст дисертаційної роботи Кльоби Т.Л. відповідає назві теми, поставленій меті та засвідчує завершеність дослідження.

Наукова новизна результатів,

одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

У дисертаційній роботі Кльоби Т.Л. запропоновано результати вирішення важливого наукового завдання, що полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій в напрямі вдосконалення інструментів регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Основні положення, що визначають наукову новизну дисертації, такі:

- удосконалено концептуальну модель регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів в частині поєднання інструментів бюджетної, фінансової, регіональної та соціально-економічної політик для розвитку економіки регіонів, що, на відміну від існуючих, дозволяє впливати на параметри диспропорцій (п. 3.1, с. 127-140, рис. 3.1);

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження в частині уточнення сутності понять: «фінансові дисбаланси регіону» (п. 1.2, с. 52); «регулювання фінансових дисбалансів ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів» (п. 1.3, с. 63-64);

- удосконалено науково-теоретичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів регіонів, що, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення напрямів вимірювання: бюджетні дисбаланси, соціально-економічні дисбаланси дисбаланси фінансових потоків; формування системи індикаторів для виявлення фінансових дисбалансів та методики їх розрахунку (на основі коефіцієнтів Фенхера), що дозволяють диференціювати регіони за рівнем фінансових дисбалансів (п. 2.1);

- поглиблено теоретичні засади дослідження фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів шляхом систематизації причин виникнення; конкретизації класифікації різновидів (за сферою виникнення, за способом контролюваності, за рівнем передбачуваності) та інститутів (за масштабом дії, способом формування та виникнення), що, на відміну від існуючих, дасть змогу розширити предметно-змістовне наповнення теоретичного базису регіональної економіки (п. 1.2);

- виявлено причинно-наслідкові зв'язки між ендогенним розвитком регіону та індикаторами фінансових дисбалансів з використанням багатовимірною статистичного аналізу, що дозволило, на основі розроблених структурних моделей, встановити загрозливі тенденції та ідентифікувати фінансові дисбаланси на початкових етапах їх прояву (п. 3.2, с. 143-156);

- конкретизовано науково-практичні напрями посилення бюджетної безпеки регіонів в умовах існуючих викликів і загроз в частині:

самостійності місцевих бюджетів, усунення системних порушень бюджетного законодавства, вдосконалення системи контролю за використанням бюджетних коштів, покращення управління дефіцитом місцевих бюджетів, підвищення прозорості бюджетного процесу (п. 3.3, с. 171-173).

Практичне значення результатів виконаного дослідження

Проведене Кльобою Т.Л. дисертаційне дослідження має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки застосування пропозицій та рекомендацій здобувача сприяє вдосконаленню процесів регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, а основні наукові положення дисертаційної роботи, доведені до рівня систематизованих узагальнень та практичних рекомендації, дозволяють вдосконалити існуючу практику регулювання фінансових дисбалансів.

Представлені результати дослідження мають практичну цінність, що підтверджується довідками про впровадження, наданими: Головним управлінням координації та оцінки ефективності регіональної політики Директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України (довідка № 1798909/1-20 від 26.01.2020 р.); Департаментом економічної політики Львівської ОДА (довідка № 1-52/23 від 18.01.2021 р.); Асоціацією ОТГ Львівщини (довідка № 23 від 07.12.2020 р.); НУ «Львівська Політехніка» (довідка № 22-01 від 26.01.2021 р.); Навчально-науковим інститутом економічних та соціальних відносин Університету банківської справи (довідка № 01-015/48 від 25.01.2021 р.).

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

За результатами дисертаційного дослідження здобувачем опубліковано 18 наукових праць загальним обсягом 10,45 д.а., авторський внесок в яких становить 6,35 д.а. Опубліковані праці повною мірою відображають основні результати дисертаційної роботи та представлені у 8 наукових статтях у

фахових виданнях України та у 3 наукових статтях у періодичних виданнях інших держав. Крім того, Кльобі Т.Л. належить 7 публікацій в збірниках тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Опубліковані наукові праці здобувача, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р. Кількість та обсяг друкованих праць дають авторові право публічного захисту дисертації.

Структура та обсяг дисертаційної роботи

Дисертація містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Між розділами дисертаційної роботи існує гармонійний взаємозв'язок, що засвідчує логічність та завершеність роботи. Обсяг роботи складає 181 сторінку основного тексту. Дисертаційна робота містить 21 таблицю і 40 рисунків. Список використаних джерел налічує 190 найменувань.

У *вступі* відображено актуальність теми дисертації, обґрунтовано її мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, окреслено інформаційну основу, виокремлено елементи наукової новизни та практичне значення одержаних результатів, що пройшли відповідну апробацію.

У *розділі 1* «Теоретичні основи регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів» приділено значну увагу теоретичним засадам та виокремленню сутнісних характеристик ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, що дозволило поглибити сутність поняття «ендогенно орієнтований розвиток регіону» (п. 1.1); систематизовано причини виникнення фінансових дисбалансів на регіональному рівні: за характером виникнення, за джерелом виникнення, за об'єктивністю впливу тощо (п. 1.2). Здобувачем визначено основні причини виникнення регіональних дисбалансів в Україні. Заслуговує на увагу удосконалена автором класифікація фінансових дисбалансів регіонів (п. 1.2, рис. 1.4, с. 47). Цікавим з наукової точки зору є

запропонований автором підхід до розуміння сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону», що розкривається дуальним позиціонуванням: з одного боку, є проявом диспропорційності фінансових відносин, обумовленої зовнішніми і внутрішніми шоками, а з іншого – базується на змінах в економіці регіону, які обумовлюють виникнення дисбалансів (п. 1.2, с. 51-53).

За результатами досліджень у п. 1.3 дисертаційної роботи запропонована узагальнена схема ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, яка враховує основні засади європейського досвіду ідентифікації та управління фінансовими дисбалансами і дозволяє виявляти фінансові дисбаланси на регіональному рівні та вчасно впроваджувати заходи щодо їх регулювання (п. 1.3, рис. 18, с. 66-67).

В розділі 2 «Фінансові дисбаланси в економіці регіонів України: аналіз та оцінювання» розроблено методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів, який передбачає вісім етапів оцінювання, базується на обґрунтуванні системи показників та вибору напрямів оцінювання (п. 2.1). Проведений аналіз асиметрій регіонального розвитку в Україні дав змогу здобувачеві визначити основні причини та наслідки їх існування (п. 2.2), серед яких виділено: недосконалу державну регіональну політику; нестабільну фінансово-економічну ситуацію в країні (в тому числі під впливом зовнішніх шоків); надмірний рівень дефіциту місцевих бюджетів; зменшення обсягу капітальних інвестицій та низький рівень інвестиційної привабливості; падіння обсягів виробництва, а відтак і погіршення фінансових результатів в базових для регіону видах діяльності; падіння рівня доходів населення на тлі посилення соціальної напруги та зростання безробіття. На основі розробленого методичного підходу автором проведено комплексне оцінювання регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку, що дозволило виявити фінансові дисбаланси в регіонах і провести їх рейтингування (п. 2.3).

У розділі 3 «Напрями подолання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» дисертантом удосконалено

концептуальну модель регулювання фінансових дисбалансів регіонів України, яка базується на єдності дієвих для економіки регіонів інструментів різних видів політик, враховує соціально-економічні та фінансові ефекти, опирається на принципи законності, співробітництва, відкритості, економічної обґрунтованості, практичне застосування якої дозволить впливати на параметри диспропорцій, стримувати їхнє поширення та знижувати ступінь вразливості економіки регіонів від різних видів збурень (п. 3.1, рис. 3.1, с. 127).

У рамках запропонованого концепту обґрунтовано низку превентивних заходів щодо виникнення бюджетних дисбалансів (підвищення прозорості управління як доходами, так і видатками місцевих бюджетів; розширення бюджетного інвестування в технологічні інновації, оптимізація видатків на утримання місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, перегляд пільг, гарантованих державою та делегованих для виконання на місцевий рівень, але не забезпечених дохідними джерелами і ін). Наголошено на дієвості цих інструментів регулювання дисбалансів соціально-економічного розвитку як державні цільові програми, державне замовлення, капітальні інвестиції і механізми державно-приватного партнерства (п. 3.1, с. 131-133).

В роботі проведено моделювання системних взаємозв'язків між ендегенним розвитком регіонів та індикаторами фінансових дисбалансів, що дозволило дійти висновків, що обсяги інвестицій не є ключовим чинником зростання ВРП, а зростання заборгованості може призвести до скорочення обсягів виробленої промислової продукції через: зниження якості соціальної інфраструктури, зниження ефективності виконуваних функцій органів місцевого самоврядування, посилення податкового навантаження (п. 3.2).

Комплексне оцінювання бюджетних ризиків за 2017-2020 роки дозволило автору запропонувати низку практичних рекомендацій, які сприятимуть зміцненню бюджетної безпеки, як однієї з ключових характеристик фінансового стану регіональної економіки, що відображає спроможність регіону фінансувати власний розвиток на основі ефективного використання внутрішнього фінансового потенціалу (п. 3.3, рис. 3.12, с. 173).

Оцінка змісту та дотримання академічної доброчесності

Дисертаційна робота Кльоби Т.Л. на тему: «Регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України» є завершеною науковою працею. Отримані автором наукові результати спрямовані на поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментів регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Робота виконана на належному науковому рівні. Отримані висновки та пропозиції є достатньо аргументованими. Структура дисертації відповідає меті та завданням дослідження, що дало змогу її автору пізнати об'єкт та предмет, а опоненту - зрозуміти авторську ідею, оцінити ступінь розкриття теоретичних і методичних напрацювань. Наукові результати дисертації отримано автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано тільки ті ідеї та положення, які отримані автором особисто.

Ступінь самостійності проведеного дослідження підтверджується відсутністю ознак плагіату та самоцитування. Використання положень, праць та висловлювань інших авторів мають відповідні коректні посилання на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; ознак академічного плагіату не виявлено, що дозволяє зробити висновок про дотримання здобувачем академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Не зменшуючи практичної цінності, значимості та достатньо високого наукового рівня дисертаційної роботи Кльоби Т.Л., слід вказати на окремі положення, які є дискусійними та потребують додаткових пояснень, а саме:

1. Наведена автором на с. 42 теза: «...окреслюючи вплив кризи на виникнення фінансових дисбалансів у регіонах...» протирічить усталеному погляду, що саме дисбаланси провокують виникнення кризових явищ, а не навпаки, тому потребує додаткових пояснень і аргументації позиції здобувача.

2. На с. 43 дисертант висловлює припущення, що «причини виникнення

фінансових дисбалансі в у регіонах можуть мати як природний характер (природні катаклізми, лісові пожежі, погіршення екологічного стану навколишнього середовища тощо), так і бути пов'язаними із діяльністю людини (техногенні)». Вважаємо дане твердження суперечливим, оскільки причини виникнення фінансових дисбалансі в лежать у площині фінансового сектору і, більшою мірою, зумовлені ринковими факторами - попитом на фінансові ресурси, їх пропозицією, ціною тощо.

3. В роботі не приділено уваги ціновим дисбалансам, які характеризують істотне відхилення цін на реальні та фінансові активи від їх економічно обґрунтованих значень і мають значний вплив на збалансований ендогенно орієнтований розвиток регіонів. Так, вважаємо за доцільне додавання в перелік коефіцієнтів для ідентифікації фінансових дисбалансів у регіонах, наведених на с. 81, відповідного цінового індикатору.

4. Обґрунтовуючи на с. 83 послідовність оцінювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів (рис. 2.4), здобувач серед інших виокремлює VI етап «Прогнозування рівня фінансових дисбалансів регіонального характеру в майбутньому періоді», однак надалі в роботі не розкриває методику проведення такого прогнозування. Автор цілком доречно зосереджується на заходах та інструментах регулювання фінансових дисбалансів, однак, на нашу думку, конкретизації потребує кожна складова алгоритму оцінювання фінансових дисбалансів.

5. Автором в рамках розробленого концепту регулювання фінансових дисбалансів ендогенного розвитку регіонів, запропоновано на с. 141 узагальнену модель забезпечення обігу фінансових ресурсів, залучених банками в межах регіону (рис. 3.3). Пропозиція автора видається цікавою, разом з тим, вважаємо, що обґрунтування встановленого розміру ліміту шляхом оцінювання потреби регіону у фінансових ресурсах додало б переконливості практичній спрямованості даного дослідження.

Проте, викладені дискусійні положення і зауваження не знижують якості і глибини дисертаційної роботи та не впливають на її загальну високу оцінку.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Кльоби Тараса Львовича «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» є цілісним, завершеним, самостійним дослідженням, яке виконано на достатньо високому науковому рівні та вирізняється практичною спрямованістю. Структура та обсяг дисертації відповідають встановленим нормам. Зміст узгоджується з метою та поставленими завданнями.

Наукові положення, що винесені на захист, містять складові наукової новизни, є обґрунтованими і дали змогу запропонувати інструменти регулювання та напрями подолання фінансових дисбалансів регіонів України задля досягнення цілей ендогенно орієнтованого поступу регіонів.

За змістом, актуальністю, оформленням, підходами до вирішення наукових проблем, теоретико-методологічним та прикладним значенням отриманих результатів дисертаційна робота на тему: «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» відповідає тематиці досліджень у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 051 «Економіка», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р., а її автор – Кльоба Тарас Львович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської
справи та страхування Херсонського
національного технічного університету

Л.П. Сідельникова

Підпис д.е.н., професора Сідельникової Л.П.
підтверджую:

Начальник відділу кадрів ХНТУ

М.В. Танська